

Brock Eide a Fernette Eide

**NAJNOVŠIE
VEDECKÉ
POZNATKY**

VÝHODY DYSLEXIE

Skrytý potenciál mozgu dyslektika

INFORMATÍVNA, PROVOKATÍVNA A MÚDRA.

Steve Silberman, autor knihy NeuroKmene, najpredávanejší autor podľa New York Times

ZNAMENALA NIEKEDY INÁ KNIHA PRE ČITATEĽOV VIAC? POCHYBUJEM.

Phillip Schultz, autor a držiteľ Pulitzerovej ceny

IKAR

Brock Eide a Fernette Eide

VÝHODY DYSLEXIE

Skrytý potenciál dyslektického mozgu

THE DYSLEXIC ADVANTAGE

Copyright © 2023 by Brock L. Eide, Fernet F. Eide

Translation © 2024 by Miriam Ghaniová

Cover design © 2024 by Michaela Bakytová

Design © 2024 by Michal Hrabušický

Cover illustrations © 2024 by Shutterstock/isifa

Slovak edition © 2024 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9458-5

Všetky práva sú vyhradené. Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovat', ukladať do informačných systémov ani prenášať akýmkoľvek spôsobom v žiadnej podobe – elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

*Venujem Krister za to, že nás naučila
dôležitosti sústrediť sa na výhody.*

Karine, na ktorú s láskou spomíname.

A ľuďom s dyslexiou na celom svete.

Obsah

Inšpirácia a nádej	7
Predslov k novému vydaniu	9
Úvod	13
Časť 1 Otázka perspektívy	19
1 Nový pohľad na dyslexiu	21
2 Dyslexia z dvoch pohľadov	30
3 Modelovanie dyslexie	42
Časť 2 Vedecké aspekty dyslexie	51
4 Zdroje dvojakej povahy dyslexie	53
5 Viac vedomia, menej automatiky	70
6 Výzvy spojené s dyslexiou	82
Časť 3 Výhody materiálneho (M) uvažovania	97
7 Materiálne (M) uvažovanie v MPND	99
8 Výhody M uvažovania	106
9 Nevýhody M uvažovania	119
10 Dospievanie so silným M uvažovaním	127
11 Kľúčové body výhod M uvažovania	134
12 Čo je nové v sile M uvažovania	138
Časť 4 Výhody prepojeného (P) uvažovania	151
13 Prepojené (P) uvažovanie v MPND	153
14 Výhody P uvažovania	160

15 Nevýhody P uvažovania	173
16 Mozgy bez hraníc	182
17 Kľúčové body výhod P uvažovania	188
18 Čo je nové v systéme P uvažovania	193
Časť 5 Výhody naratívneho (N) uvažovania	211
19 Naratívne (N) uvažovanie v MPND	213
20 Výhody N uvažovania	218
21 Nevýhody N uvažovania	235
22 Príbeh na každú príležitosť	240
23 Kľúčové body výhod N uvažovania	244
24 Čo je nové vo výhodách N uvažovania	250
Časť 6 Výhody dynamického (D) uvažovania	271
25 Dynamické (D) uvažovanie v MPND	273
26 Výhody D uvažovania	280
27 Nevýhody D uvažovania	287
28 Výhody D uvažovania v podnikaní	295
29 Kľúčové body výhod D uvažovania	302
30 Čo je nové vo výhodách D uvažovania	309
Časť 7 Ako uviesť výhody dyslexie do života	331
31 Inovatívne výhody dyslektickej mysle	333
32 Vzdelávanie ľudí s MPND dyslektickou myslou	352
33 MPND dyslektická myseľ v práci	377
34 Modelovanie dyslektického ja	401
Epilóg	418
Poďakovanie	423
Príloha: Výsledky prieskumu výhod MPND	427
Poznámky	437
Register	453

Inšpirácia a nádej

Držíte v rukách knihu, ktorá môže prehľbiť vaše poznatky o dyslexii. Teda aspoň ja som sa po jej prečítaní cítila obohatená a inšpirovaná. Pri svojej práci sa stretávam s deťmi, ktorých myseľ je neurodivergentná. Často tieto deti schovávame pod rôzne diagnózy ako dyslexia, ADHD/ADD či porucha autistického spektra. Pri práci s nimi som sa naučila jednu vec. Na to, aby mohli napredovať a naplniť svoj potenciál, je dôležitý rešpekt. Len vďaka nemu dokážeme vidieť v deťoch s neurodivergentnou myslou viac ako súbor oslabení.

Považujem za obohacujúce, ak sa dostaneme k informáciám, ktoré prepájajú poznatky o nejakej poruche, v tomto prípade o dyslexii, s poznatkami z neurovedy. Z tohto pohľadu nie je táto kniha len o dyslexii, ale aj o spôsoboch, ako sa učiť. Môže byť inšpiráciou pre ľudí, ktorí hľadajú efektívne štýly učenia. Bez ohľadu na prítomnosť dyslexie.

Pomôckou je typológia MIND, ktorú autori knihy vytvorili pre opis tzv. dyslektickej mysle (slovenský preklad ju uvádza ako MPND).

M (material reasoning) pre materiálne uvažovanie
I (interconnected reasoning) pre prepojené uvažovanie
N (narrative reasoning) pre naratívne uvažovanie
D (dynamic reasoning) pre dynamické uvažovanie

Každé písmeno z tejto typológie vás cez príbehy reálnych ľudí vtiahne do iného typu mysle. Priblíži vám rôzne spôsoby, ako sa ľudia môžu učiť nové veci. Ja sama ako mama ťažko nesiem, že moje deti necítia radosť z učenia. Do veľkej miery som presvedčená, že je to o spôsobe, ktorý dominuje vo vyučovaní na slovenských školách. Dozvedieť sa o rôznych spôsoboch myslenia a učenia je oslobodzujúce. Dáva nám to možnosť vidieť potenciál tam, kde iní vidia oslabenie.

Príbehy v knihe ukazujú nádej, že dyslexia nás nepredurčuje k chybám, ale aj k životným úspechom. Táto kniha ponúka svetu širší pohľad – nielen na nedostatky a dysfunkcie, ale aj na silné stránky a výhody dyslektického myslenia. A to je v slovenskom prostredí veľmi osviežujúce. Je jedno, či sa venujete téme dyslexie alebo nie. Typológia MIND je užitočná pre všetkých, ktorí sa zamýšľajú nad inovatívnymi spôsobmi učenia v domácom či školskom prostredí.

Najväčším prínosom knihy je to, že dáva rodinám, ktoré vychovávajú deti s dyslexiou, nádej. Táto nádej je o to reálnejšia, že stojí na neurovedeckom základe, ktorý čitateľkám a čitateľom ponúka konkrétne odporúčania, ako môžu meniť štýl učenia doma alebo v škole.

Mgr. Soňa Pekarovičová,
CentrumDys, špeciálna pedagogička v súkromnej praxi

Predslov k novému vydaniu

Od prvého vydania knihy Výhody dyslexie uplynulo už takmer dvanásť rokov. Keď sme písali prvé vydanie, dúfali sme, že sa nám podarí poukázať na niekoľko jednoduchých vecí:

- že skutočný význam dyslexie nikdy nepochopíme, ak sa budeme zaoberať len dyslektickým čítaním a pravopisom a nepozrieme sa na to, aké veci ľudia s dyslexiou robia naozaj dobre;
- že výhody aj problémy spojené s dyslexiou sú zrejme spôsobené rovnakou štruktúrou mozgu a kognitívnych funkcií ako dve strany tej istej neurobiologickej mince;
- že kľúčom k tomu, ako pomôcť ľuďom s dyslexiou nájsť úspešné a osobné naplnenie v učení, práci a živote, nie je len odstrániť ich slabé stránky, ale pomôcť im pochopiť, rozvíjať a využívať ich silné stránky.

Tento pohľad na dyslexiu sa radikálne líšil od tradičného zaužívaného názoru, takže sme si neboli istí, ako bude naša kniha prijatá. Našťastie naše myšlienky vrelo prijali nielen ľudia s dyslexiou a ich rodiny, ale aj pedagogická, odborná a akademická výskumná komunita. Od tých prvých sme dostali tisíce správ s poďakovaním a uznaním, pričom mnohí z nich opisujú, ako im kniha zmenila život; od tých druhých sme dostali mnoho prejavov záujmu vrátane pozvaní na prednášky alebo na spoluprácu na nových projektoch. Naša kniha viedla aj k založeniu neziskovej organizácie Dyslexic Advantage (dyslexicadvantage.org), ktorá už desať rokov poskytuje informácie a povzbudzuje ľudí s dyslexiou a ich rodiny, a k vytvoreniu Neurolearning SPC (neurolearning.com), ktoré poskytuje vysokokvalitný skrining dyslexie pre jednotlivcov vo veku sedem a viac rokov.

Po takmer dvanástich rokoch sa naša kniha naďalej predáva rovnako dobre ako v prvom roku vydania, a to v Spojených štátoch aj v zahraničí. Zohrala tiež dôležitú úlohu pri podpore rastúceho medzinárodného hnutia zameraného na identifikáciu, budovanie a zapájanie silných stránok ľudí s dyslexiou.

Prečo je teda potrebná aktualizácia? Určite nie preto, aby sme odvolali čokoľvek, čo sme predtým povedali. Práve naopak. Dôvody venovať sa dyslexii sú teraz silnejšie a jasnejšie ako kedykoľvek predtým. Preto je čas na aktualizáciu. Je toho jednoducho oveľa viac, čo teraz môžeme povedať na podporu výhod dyslexie.

Nový výskum, z veľkej časti uskutočnený pomocou nedávno vyvinutých techník, hlbšie objasnil povahu výhod spojených s dyslexiou a prepojil ich prekvapivým spôsobom. Táto kniha prináša nové poznatky o tom, ako funguje dyslektická myseľ, prečo je v ľudskej komunite taká častá a prečo tak

veľa ľudí s dyslexiou vykazuje také veľké výhody, ako opisujeme. Ešte dôležitejšie je, že nám poskytuje jasnejší pohľad na to, na čo sú dyslektické mysle vlastne vhodné a optimalizované.

Nové vydanie obsahuje:

- výrazne aktualizované kapitoly o neurobiológii, ktorá je základom dyslexie a jej výhod;
- kapitoly „Čo je nové“ v každej z výhod MPND (pozri vysvetlenie neskôr), zdôrazňujúcich dôležitý nedávny výskum, ktorý sme uskutočnili sami, ako aj relevantné štúdie, ktoré boli zverejnené za posledných dvanásť rokov;
- aktualizácie v rámci už existujúcich kapitol, kde to bolo potrebné;
- nový rámec na vytvorenie úplnejšieho, vyváženejšieho a užitočnejšieho modelu dyslexie;
- vysvetlenie, prečo sme teraz presvedčení, že ľudia s dyslexiou zohrávajú v našom ľudskom spoločenstve veľmi prospešnú úlohu;
- úplne prepracované kapitoly o škole, práci a sebakoncepcii, ktoré sa zameriavajú na model využitia výhod dyslexie pre ľudí s dyslexiou, ich pedagógov, zamestnávateľov a spolupracovníkov;
- približne dvadsať nových rozhovorov s výnimočnou a rôznorodou skupinou ľudí s dyslexiou, ktorí sa

podelili o príbehy z vlastných životov a skúsenosti a zdôrazňujú podstatu výhod MPND.

Pre našich čitateľov s dyslexiou, ktorí používajú tlačené vydanie, naši vydavatelia láskavo sprístupnili túto verziu tým, že ju vytlačili väčším a pre ľudí s dyslexiou vhodnejším písmom.

Pridajte sa teda k nám a prezrite si nový a aktualizovaný pohľad na výhody ľudí s dyslexiou. Či už ste nimi sami, alebo ste rodičia, manželia, partneri, učitelia či zamestnávateľa ľudí s dyslexiou, alebo jednoducho niekto, kto má záujem dozvedieť sa viac o úžasných spôsoboch fungovania ľudskej mysle, veríme, že táto cesta bude pre vás rovnako inšpirujúca, fascinujúca a obohacujúca ako pre nás.

Úvod

V roku 2004 jedna z najlepších obchodných škôl v Anglicku rozoslala tlačovú správu s titulkom: „Podnikatelia majú päťkrát vyššiu pravdepodobnosť, že budú trpieť dyslexiou“. V správe sa ďalej uvádzala otázka, čím sú niektorí z najznámejších a najúspešnejších anglických podnikateľov, ako napríklad Richard Branson, Alan Sugar a Anita Roddicková, takí výnimoční. Podľa Julie Loganovej, ktorá viedla výskum opísaný v tlačovej správe, odpoveďou bolo, že každý z týchto veľmi úspešných podnikateľov „trpel dyslexiou“, čo je stav, ktorý podľa nej a jej kolegov predurčuje na podnikateľský úspech.

Vzhľadom na obrovský úspech, ktorý títo podnikatelia dosiahli, sa zdá dosť zvláštne označiť ich za „trpiacich dyslexiou“. Ako vám však môže povedať takmer každý, kto trpí dyslexiou, byť človekom s dyslexiou môže skutočne znamenať veľké utrpenie: napríklad hanbu z neustáleho zlyhávania v zručnostiach, ktoré iní zvládajú s ľahkosťou, posmech rovesníkov a spolužiakov alebo vylúčenie z vyučovania, škôl či kariéry, ktorú by inak človek vykonával. Keď sa však bližšie

pozrieme na jednotlivcov s dyslexiou, je rovnako jasné, že vidíme, ako rozmýšľajú, čo dokážu a akými pozoruhodnými osobnosťami sa často stávajú, takže v mnohých ohľadoch je „utrpenie dyslexiou“ utrpením veľmi neobvyklého druhu.

Táto kniha nie je o dyslexii. Je o typoch ľudí, ktorým diagnostikovali dyslexiu: o typoch ich mysle, spôsoboch, akými spracúvajú informácie, a o veciach, ktoré robia obzvlášť dobre. Nie je to kniha o niečom, čo títo jedinci majú. Je to kniha o tom, kým sú.

Väčšina kníh o dyslexii sa zameriava na problémy s čítaním a pravopisom. Hoci sú tieto problémy mimoriadne dôležité, nie sú jedinými, a dokonca ani najdôležitejšími vecami, ktoré odlišujú ľudí s dyslexiou od ostatných. V tejto knihe sa zameriavame predovšetkým na tieto rozdiely, ktoré sú podľa nášho názoru kľúčom k pochopeniu toho, v čom dyslexia a dyslektické mysle v skutočnosti spočívajú.

Ako odborníci v oblasti neurovedy a porúch učenia sme mali česť pracovať s tisíckami ľudí s dyslexiou a ich rodinami. Pritom sme zistili, že títo jedinci majú tendenciu zdieľať širokú škálu dôležitých kognitívnych vlastností. Niektoré z týchto znakov sú problémy s učením alebo jeho spracovaním, napríklad ťažkosti s čítaním, pravopisom, matematikou, pracovnou pamäťou alebo zrakovými a sluchovými funkciami. Na druhej strane však majú iné dôležité výhody, silné stránky, schopnosti a nadanie. Tieto schopnosti nazývame dyslektickou výhodou. Hoci sa tieto vlastnosti od človeka k človeku trochu líšia, tvoria aj rozpoznateľné vzory: podobne ako sú rôzne Mozartove hudobné diela od seba odlišiteľné, predsa však predstavujú rozpoznateľné dielo toho istého skladateľa.

Tradične sa pokusy o pochopenie dyslexie zameriavali takmer výlučne na problémy s čítaním, pravopisom a inými

akademickými zručnosťami. V dôsledku toho sa málo pozornosti venovalo veciam, ktoré jednotlivci s dyslexiou robia obzvlášť dobre, najmä keď sa stanú dospelými. Podľa nášho názoru je to veľká chyba. Snažiť sa pochopiť, v čom spočíva dyslexia, a pritom prehliadať talenty, ktoré dospelí jedinci s dyslexiou charakteristicky prejavujú, je ako snažiť sa pochopiť húsenice a ignorovať skutočnosť, že z nich vyrastú motýle.

Ako vám ukážeme v tejto knihe, mozgy ľudí s dyslexiou nie sú chybné, sú jednoducho iné. Rozdiely v ich zapojení často vedú k zvláštnym výhodám pri spracovaní určitých druhov informácií a tieto výhody alebo silné stránky zvyčajne vynahradia známejšie dyslektické problémy. Ak sa naučíme, ako tieto výhody rozpoznať, rozvíjať a správne využívať, môžeme jednotlivcom s dyslexiou pomôcť dosiahnuť väčší úspech a osobnú spokojnosť.

Medzi tradičným pohľadom na dyslexiu a tým, ktorý predstavíme v tejto knihe, sú dva veľké rozdiely. Po prvé, akademické problémy spojené s dyslexiou nevnímame ako dôsledok poruchy alebo choroby. Namiesto toho vidíme tieto problémy ako vyplývajúce z odlišného modelu organizácie mozgu – takého, ktorého hlavným cieľom je predisponovať ľudí s dyslexiou na rozvoj cenných zručností, ktoré pomáhajú pochopiť a prispôbiť sa zložitému a meniacemu sa svetu. Keď sa na dyslexiu pozeráme z tohto hľadiska, môžeme vidieť, že výhody a problémy, ktoré ju sprevádzajú, sú ako dve strany tej istej neurobiologickej mince. V tejto knihe identifikujeme tieto prednosti, opíšeme, ako ich možno využiť, a vysvetlíme, prečo sa domnievame, že práve ony – a nie problémy s čítaním a pravopisom – by sa mali považovať za skutočné základné črty dyslexie.

Po druhé, na rozdiel od väčšiny kníh o dyslexii sa táto

knihá nezameriava na to, aby sa z jednotlivcov s dyslexiou stali lepš1 čitatelia. Namiesto toho sa zameriava na to, ako im pomôcť, aby sa stali lepš1mi v živote s dyslexiou. Výučba čítania môže zmeniť určité vlastnosti mozgu spôsobom, ktorý pomôže osobám s dyslexiou stať sa lepš1mi čitateľmi. To je dobrá vec a niečo, čo dôrazne podporujeme. Je však tiež dôležité uvedomiť si, že výučba čítania nezmení všetky veci, ktorými sa mozog ľudí s dyslexiou líši od zdravého mozgu – a to je tiež dobrá vec, pretože mozog ľudí s dyslexiou nemá byť ako mozog všetkých ostatných. Dyslektické mozgy majú svoje vlastné druhy silných stránok, výhod a schopností a tieto výhody by sa mali uznať a využívať. Naším cieľom je pomôcť jednotlivcom s dyslexiou rozpoznať tieto úžasné výhody, ktoré má dyslektická myseľ, a využívať ich. Prvým krokom k dosiahnutiu tohto cieľa je pomôcť im širšie premýšľať o tom, čo skutočne znamená byť človekom s dyslexiou, a to rozšírením pojmu dyslexia tak, aby už neznamenal len problémy, ale zahŕňal aj dôležité schopnosti či talent.

Najlepším spôsobom, ako rozšíriť náš pohľad na dyslexiu, je pozrieť sa nielen na veci, ktoré sú pre jednotlivcov s dyslexiou ťažké, ale aj na to, čo často robia obzvlášť dobre. Jedným zo spôsobov, ako to dosiahnuť, je spoznať a sledovať ľudí, ktorí vynikali tým, že žili s dyslexiou. Väčšina inštruktážnych kníh alebo videí na témy, ako sú športovanie, varenie alebo ovládanie cudzích jazykov, má jedno spoločné: vystupujú v nich odborníci z praxe, ktorí sa delia o tipy a stratégie, ktoré osobne považujú za užitočné. Keďže táto kniha je o tom, ako vyniknúť napriek dyslexii, podelíme sa s vami o množstvo príbehov, tipov a rád od ľudí s dyslexiou, ktorí vo svojom živote dosiahli úspech. Aj keď nie každý jedinec s dyslexiou bude úspešný presne rovnakým spôsobom ako títo talentovaní ľudia, každý, kto má dyslektický štýl praco-

vania mysle, môže mať prospech z ich postrehov a zo štúdia stratégií, ktoré použili.

V prvých kapitolách tejto knihy opíšeme, ako sa dyslektický mozog líši od mozgu ľudí bez dyslexie. Potom preskúmame štyri silné stránky súvisiace s dyslexiou, o ktorých sme zistili, že sú u jedincov s dyslexiou bežné. Tieto vzorce sme nazvali MPND (v angličtine MIND, pozn. red.), aby sa dali ľahko zapamätať. Tieto štyri výhody MPND sú materiálne uvažovanie, prepojené uvažovanie, naratívne uvažovanie a dynamické uvažovanie (Material, Interconnected, Narrative, Dynamic reasoning – teda v skratke MIND, pozn. red.). Tieto silné stránky alebo výhody nemajú byť rigidnými alebo nepriestrelnými kategóriami; namiesto toho sú to užitočné spôsoby, ako premýšľať o talente ľudí s dyslexiou a porozumieť im. V skutočnosti sa počas rokov, ktoré uplynuli od vydania prvého vydania tejto knihy, ukázalo, ako úzko je každý z týchto rôznych talentov prepojený.

Hoci žiadna z výhod MPND sa netýka výlučne jedincov s dyslexiou, každá z nich je spojená so súborom konkrétnych kognitívnych a štrukturálnych funkcií mozgu, ktoré sú u jedincov s dyslexiou bežné. Pri čítaní týchto kapitol majte na pamäti, že hoci väčšina jedincov s dyslexiou má mnohé spoločné črty, každý jedinec je zároveň jedinečný. Dyslektické myslenie nie je spôsobené jediným génom, takže rôzni jedinci s dyslexiou budú vykazovať rôzne vzory výhodných a problematických stránok. Len veľmi málo z nich bude vykazovať všetky výhody MPND, ale takmer všetci budú vykazovať niektoré z nich.

Dúfame, že táto kniha bude zdrojom užitočných informácií aj povzbudenia pre všetkých, ktorí ešte nespoznali mnohé úžasné výhody, ktoré môže priniesť dyslexia.

1

OTÁZKA PERSPEKTÍVY

1

Nový pohľad na dyslexiu

Počas celej svojej školskej kariéry mal Doug problémy s čítaním a písaním. Dvakrát prepadol na komunitnej vysokej škole, kým konečne získal zručnosti potrebné na získanie vysokoškolského titulu. Dnes je prezidentom veľmi úspešnej softvérovej firmy, ktorú založil pred dvadsiatimi rokmi.

Keď bola Lindsey malá, všetci učitelia ju nazývali pomalou. Hoci sa zúfalo snažila naučiť čítať a písať, bola jednou z posledných v triede, ktorá tieto zručnosti zvládla. Hoci sotva zvládla základnú školu, Lindsey nielenže vyštudovala vysokú školu, ale získala aj najvyššiu priečku vo vysokokonkurenčnom školskom programe pre vyznamenaných. Teraz je z nej klinická psychologička.

Peteovi učitelia na základnej škole povedali rodičom, že je na hranici poruchy intelektu a je emocionálne narušený. Povedali im tiež, že ho nedokážu naučiť čítať ani písať. Vďaka intenzívnej individuálnej výučbe sa však Pete naučil čítať a písať dostatočne dobre nielen na to, aby mohol študovať na vysokej škole, ale dokonca na právnickej fakulte. Pete

nakoniec využil svoje právnické vzdelanie na zastupovanie iného jednotlivca s dyslexiou pred Najvyšším súdom, vyhral jeho prípad 9 : 0 a radikálne zmenil definíciu práv študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Doug, Lindsey a Pete majú dyslexiu a zároveň sú výnimočne dobrí v tom, čo robia. Ako vám ukážeme v tejto knihe, tieto skutočnosti nie sú protichodné ani náhodné. Naopak, Doug, Lindsey a Pete – a milióny jedincov s dyslexiou, ktorí sú im podobní – sú dobrí v tom, čo robia, nie napriek rozdielom v dyslektickom myslení spracovaní informácií, ale práve vďaka nim.

Toto tvrdenie zvyčajne vyvoláva prekvapenie a prívál otázok: „Sú dobrí kvôli dyslexii? Nie je dyslexia porucha učenia? Ako môže porucha učenia spôsobiť, že sú ľudia v niečom dobrí?“

Porucha učenia by to nemohla spôsobiť, keby to bola porucha učenia. Ale to je práve naša pointa, to je kľúčové posolstvo tejto knihy. Dyslexia alebo dyslektický štýl myslenia a spracovania nie je len prekážkou pri učení sa čítať a hláskovať; je to odraz úplne odlišného vzorca organizácie mozgu a spracovania informácií – takého, ktorý človeka predurčuje na dôležité schopnosti spolu s už známymi problémami. Práve táto dvojaká povaha je na dyslexii taká úžasná – a mäťúca. Aj preto môžu jedinci s dyslexiou vyzerať tak odlišne v závislosti od perspektívy, z ktorej sa na nich pozeráme.

Najskôr sa pozrite na jednotlivcov s dyslexiou, keď čítajú, hláskujú alebo vykonávajú určité iné jazykové alebo učebné úlohy. Z tohto pohľadu sa zdá, že majú poruchu učenia; a pokiaľ ide o tieto úlohy, jednoznačne ju majú. Teraz sa pozrite na tých istých jedincov, keď robia takmer čokoľvek iné – najmä tie veci, v ktorých vynikajú a ktoré ich bavia. Z tohto

nového pohľadu sa nielenže prestávajú javiť ako trpiaci poruchou, ale často sa javia ako pozoruhodne zruční alebo dokonca špeciálne zvýhodnení.

Táto zdanlivá výhoda nie je len trik vnímania – akoby sa ich silné stránky zdali byť výrazné len v kontraste s ich slabými stránkami. V skutočnosti existuje čoraz viac dôkazov potvrdzujúcich existenciu dyslektickej výhody. Ako budeme rozoberať v tejto knihe, štúdie ukázali, že percento ľudí s dyslexiou v oblastiach, ako sú inžinierstvo, umenie a podnikanie, je viac ako dvojnásobne vyššie než percento ľudí s dyslexiou vo všeobecnej populácii.

Jedinci s dyslexiou patria medzi najvýznamnejšie a najkreatívnejšie osobnosti, ako napríklad speváci a skladatelia Carly Simon a John Lennon; podnikatelia zo Shark Tank a investori kapitálu Daymond John, Barbara Corcoranová a Kevin O'Leary; vedci Carol Greiderová a John Goodenough, ktorí získali Nobelovu cenu; Oscarom ocenení filmári Spike Lee, Steven Spielberg a Octavia Spencerová; vynálezcovia Yoky Matsuoka a Dean Kamen; architekti Johnpaul Jones, Richard Rogers a Michel Rojkind; a legendárni dizajnéri výrobkov Chuck Harrison a Jony Ive.

Dôležité je, že súvislosť medzi dyslektickým spracovaním a špeciálnymi schopnosťami nie je viditeľná len u superúspešných žiakov. Môžete to dokázať sami vykonaním jednoduchého experimentu. Keď nabudúce natrafíte na mimoriadne dobrého dizajnéra, krajinára, mechanika, elektrikára, stolára, inštalatéra, rádiológa, chirurga, ortodontistu, majiteľa malej firmy, dizajnéra počítačového softvéru alebo grafiky, fotografa, umelca, kapitána lode, pilota lietadla alebo kvalifikovaného príslušníka niektorej z desiatok oblastí bohatých na výskyt dyslexie, o ktorých budeme hovoriť v tej-

to knihe, spýtajte sa, či tento človek alebo niekto z jeho najbližšej rodiny nemá dyslexiu, alebo či nemal problémy naučiť sa čítať, písať alebo hláskovať. Stavíme sa, že táto osoba odpovie áno – súvislosť je jednoducho veľmi silná.

Boli by tieto súvislosti možné, keby dyslexia bola len poruchou učenia? Odpoveď je jednoznačne nie. Takže dyslexia musí mať dve stránky. Hoci dyslektické myslenie a spracovanie jednoznačne spôsobuje problémy s určitými akademickými zručnosťami, tieto problémy sú len jednou časťou oveľa väčšieho obrazu. Ako píšeme v celej tejto knihe, dyslektické spracovanie predurčuje jednotlivcov mať dôležité výhody v mnohých mentálnych funkciách vrátane takých ako:

- trojrozmerné priestorové uvažovanie a mechanické schopnosti,
- schopnosť vnímať súvislosti a vzťahy, ako sú analógie, metafory, paradoxy, podobnosti, rozdiely, a chýbajúce časti,
- schopnosť pamätať si minulé osobné skúsenosti v živých detailoch a používať fragmenty týchto spomienok na vykonávanie všetkých druhov kognitívnych úloh,
- schopnosť vnímať jemné vzory v zložitých a neustále sa meniacich systémoch alebo súboroch údajov a mentálne simulovať a predvídať výsledky zložitých procesov v čase.

Aj keď sa presná povaha a rozsah týchto schopností u jed-

notlivých ľudí líšia, medzi týmito výhodami dyslexie existuje dostatok podobností na to, aby tvorili rozpoznateľne príbuzný súbor. Tieto schopnosti možno spoločne označiť ako schopnosti súvisiace s dyslexiou alebo dyslektickú výhodu. Pozoruhodné je, že tieto schopnosti zrejme vznikajú z niektorých rovnakých odchýlok v štruktúre, funkcii a vývoji mozgu, ktoré sú príčinou dyslektických problémov v oblasti gramotnosti, jazyka a učenia.

V tejto knihe sa budeme zasaďovať za radikálnu revíziu koncepcie dyslexie: za akúsi kopernikovskú revolúciu, ktorá v tom, čo znamená byť človekom s dyslexiou, vyzdvihuje skôr schopnosti než poruchu. Tento posun v perspektíve by mal zmeniť nielen naše myslenie o dyslexii, ale aj spôsoby, akými vychovávame, zamestnávame a učíme jednotlivcov s dyslexiou myslieť a vnímať seba, svoje schopnosti a svoju budúcnosť.

Pochopte, prosím, že sa v žiadnom prípade nesnažíme bagatelizovať ťažkosti, ktoré jednotlivci s dyslexiou často zažívajú, ani minimalizovať ich potrebu včasných a intenzívnych vzdelávacích intervencií. Jednoducho sa snažíme rozšíriť pohľad na dyslektické myslenie tak, aby zahŕňal tak problémy, ktorým ľudia s dyslexiou často čelia, ako aj schopnosti, ktoré bežne vykazujú. Tento rozšírený pohľad možno ilustrovať pomocou nasledujúcej analógie.

Objavený nástroj

Predstavte si, že žijete na odľahlom ostrove a nikdy ste neprišli do kontaktu s ľuďmi alebo produktmi vonkajšieho sveta. Jedného rána, keď sa prechádzate po pláži, zbadáte v piesku lesklú valcovitú rúrku, ktorá je napoly zahrabaná.

Zdvihnete ju, očistíte a pozorne preskúmate. S narastajúcim vzrušením si uvedomíte, že je to výrobok človeka; ale čo to je alebo na čo to slúži, to nedokážete hneď určiť. Pri skúmaní rúrky zistíte, že je dlhá približne ako vaša ruka a ťažká ako kameň veľkosti päste. Je tiež trochu zúžená, takže jeden kruhový koniec je takmer dvakrát širší ako druhý. Otočíte rúrku, aby ste preskúmali jej širší koniec, a keď si ju priblížite k oku, vidíte, že cez ňu presvitá svetlo. Prisuniete ju ešte bližšie a potom opatrne nazriete cez širší koniec. Po chvíľke prispôsobovania sa začnete vidieť známy, ale úžasne zmenený obraz: je to nádherná, jemná miniatúra pláže, ktorá sa rozprestiera pred vami. S údivom a úžasom si uvedomíte, čo ste objavili: pozoruhodné zariadenie na zmenšovanie vecí!

Áno aj nie...

Podobne ako ďalekohľad, aj pojem dyslexia je ľudský vynález, a podobne ako ďalekohľad môže buď rozšíriť a spresniť náš pohľad na jednotlivcov, ktorí majú problémy s čítaním a pravopisom, alebo, ak ho použijeme opačne, môže náš pohľad na týchto jednotlivcov zúžiť. Bohužiaľ, tento zmenšujúci alebo zužujúci účinok sa v prípade dyslexie prejavoval príliš dlho.

Ako sa úzky pohľad stal primárnym pohľadom

Vzhľadom na to, že dnes vieme, že dyslexia sa vyskytuje až u každého piateho jedinca, je prekvapujúce, že prvý jasný opis jedinca s dyslexiou sa objavil v lekárskej literatúre len pred viac ako sto rokmi. V roku 1896 britský oftalmológ W. Pringle Morgan opísal štrnásťročného chlapca menom Percy. Napriek tomu, že sa mu sedem rokov venovalo „naj-

väčšie úsilie... naučiť ho čítať“, Percy vedel čítať a hláskovať len na najzákladnejšej úrovni, hoci jeho učitelia verili, že je „najinteligentnejší chlapec v škole“.

Práve na základe tohto prípadu sa prvýkrát vyvinul koncept dyslexie: myšlienka, že existuje osobitná skupina jednotlivcov, ktorí – hoci sú zjavne inteligentní – sa učia a spracúvajú informácie zakódované v tlačenom jazyku veľmi odlišne od svojich rovesníkov, ktorí dyslexiu nemajú. Historicky sa s dyslexiou najčastejšie spájajú ťažkosti s čítaním a pravopisom, hoci, ako uvidíme neskôr, u jedincov s dyslexiou sa vyskytujú aj iné problémy s jazykom a učením.

Aj keď bol vývoj tejto koncepcie dyslexie užitočný, domnievame sa, že jej skutočná hodnota nebola nikdy plne využitá, pretože podobne ako v prípade teleskopu, v našom prípade sa prehliadala jedna kritická otázka: Ako by sa mal tento teleskop používať? Mal by sa používať ako nástroj na zúženie nášho pohľadu len na gramotnosť, jazyk a problémy s učením? Alebo by sa mal otočiť tak, aby sme mohli vidieť všetky črty učenia a spracovania tejto úžasnej skupiny jednotlivcov: nielen v oblasti gramotnosti a jazyka, ale v celej škále ich činností – silných stránok aj problémov – a počas celého ich života?

Keďže táto otázka zostala zväčša nezodpovedaná, problémy s gramotnosťou, jazykom a inými aspektmi učenia zostali takmer výlučným predmetom výskumu a vzdelávania v oblasti dyslexie. V dôsledku toho sa dyslexia začala vnímať ako synonymum týchto problémov. Tento pohľad sa odráža v súčasných definíciách dyslexie. V Spojených štátoch najrozšírenejšiu definíciu vypracoval Národný inštitút pre zdravie detí a ľudský rozvoj (NICHD) a následne ju prijala Medzinárodná asociácia dyslexie (IDA). Jej znenie je nasledujúce:

Dyslexia je špecifická porucha učenia, ktorá má neurologický pôvod. Charakterizujú ju ťažkosti s presným a/alebo plynulým rozpoznávaním slov a slabé schopnosti pravopisu a dekodovania. Tieto ťažkosti sú zvyčajne dôsledkom deficitu vo fonologickej zložke jazyka, ktorý je často neočakávaný vo vzťahu k iným kognitívnym schopnostiam a poskytovaniu účinnej výučby v triede. Ďalšími dôsledkami môžu byť problémy s porozumením čítaného textu a znížená skúsenosť s čítaním, ktorá môže brániť rozvoju slovnej zásoby a základných vedomostí.

Z hľadiska našej analógie s teleskopom ide jednoznačne o perspektívu zmenšovania. Zužuje náš pohľad na dyslektické myslenie na problémy, s ktorými sa stretávajú jednotlivci s dyslexiou, a nijako nerozširuje náš pohľad na ich zručnosti alebo schopnosti. Z tohto pohľadu je dyslexia len:

- porucha učenia
- charakterizovaná ťažkosťami
- vyplývajúcimi z deficitov
- ktoré spôsobujú sekundárne dôsledky
- a ďalšie prekážky.

Nie div, že ľudia majú na dyslexiu taký negatívny názor!

Je však naozaj dôvod veriť, že táto definícia nám hovorí všetko, čo potrebujeme vedieť o jedincoch s dyslexiou? Jedným slovom: nie. Len zvyk nás viedol k tomu, že sme predpokladali, že prvé použitie spomínaného teleskopu, ktoré sme objavili, je jediné, a len zvyk nám bráni objaviť ďalšie a lepšie použitie.

Keďže sme dyslexiu najprv rozpoznali ako poruchu učenia, a nie ako štýl učenia, myslenia a spracovania, venova-

li sme málo pozornosti tomu, či dyslexia môže prinášať aj talent a schopnosti. Ako si však ukážeme v nasledujúcej kapitole, talenty a výhody, ktoré sú spojené s dyslektickým myslením, môžeme ľahko pozorovať, keď si uvedomíme, že na dyslexiu sa môžeme pozeráť z dvoch rôznych perspektív.